

PEDAGOGIKA SOHASIDA ILG'OR TEXNOLOGIYALARNING O'RNI VA AHAMIYATI

Abstract:

Ushbu maqolada pedagogika fanini rivojlantrishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarning o'rni yoritilgan. Shuningdek, pedagogik texnologiya asosida mashg'ulot o'tish, dars jarayonida zamonaviy texnik vositalar, kompyuterlar, videokompyuterli multimedya komplekslarini qo'llash orqali o'tish kerakligi asoslangan. Pedagogik texnologiya tushunchasi ilmiy maqolalar, davriy nashrlar, anjumanlardagi mavzu va hisobotlarda ham o'z aksini topmoqda va bu fan bilan bilan shug'ullanadigan olimlarning ilmiy ishlari ham yoritilgan. Qolaversa, pedagogika fanini rivojlantrishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarning o'nini oshrish bo'yicha xulosa va takliflar ishlab chiqilgan.

Key words:

pedagogika fani,
zamonaviy
pedagogik
texnologiyalar,
ta'lif tamoyillari,
metodik
ishlanmalar.

Author of the article:

Nurillayev Ruslan

Workspace (Education subject)

Buxoro Davlat pedagogika
instituti harbiy ta'lif fakulteti 3-
kurs 31-guruhi talabasi

KIRISH

Ma'lumki, har qanday texnologiya ta'lifning yangi mazmunini shakllantiruvchi ta'lif tamoyillariga asoslanadi va ta'lif oluvchi shaxsini tarbiyalash, unda mehnat va muayyan yo'nalishlarda kasbiy ko'nikmalarni hosil qilishga yo'naltiriladi. Ta'lif jarayonining faol sub'ektlari o'qituvchi va o'quvchilar bo'lib, ularning hamkorlikdagi faoliyatlarini muayyan mavzu (yoki fanlar asoslari) bo'yicha kam kuch va vaqt sarflangan holda nazariy va amaliy bilimlarni chuqur o'zlashtirish imkonini yaratadi. O'qituvchining faol, samarali faoliyat ko'rsatishiga yo'naltirilgan ta'lif jarayonining metodik ishlanmasidan farqli ravishda, ta'lif jarayonini faollashtirish va jadallashtirishga yo'naltirilgan pedagogik texnologiyalari ta'lif oluvchilarga qaratiladi, shuningdek, ularning shaxsiy va o'qituvchi bilan birlashtirishdagi faoliyatini hisobga olgan holda o'quv materiali o'zlashtirishga sharoit yaratish bilan bir qatorda, ta'lif tarbiyasi butun mashg'ulot davomida o'quvchilarning faolligi va qiziquvchanligini muntazam ravishda rivojlantririb borish maqsadini ko'zda tutadi, o'quv omillarini yaratishga asoslangan pedagogik texnologiya talablarini o'quv yoki ishlab chiqarish faoliyatiga tezkor jalb qilish imkonini beradi. Aks holda, zaif, yetarli darajada tushunarli bo'limgan yoki aniq natijani ko'zlanmagan topshiriqlar mashg'ulotning samarasiz yakunlanishiga olib kelishi mumkin.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

O'zbekiston Respublikasi kadrlar tayyorlash milliy dasturining "Uzluksiz ta'lif tizimi va turlari" bo'limida ikki bosqichli oliy ta'lifni tashkil etish va rivojlantrish uchun amalga oshirish zarur bo'lgan tadbirlar qatorida "yangi pedagogik va axborot texnologiyadan foydalangan holda talabalarni o'qitishni jadallashtirish; o'qitishni mustaqil bilim olishni individuallashtirish hamda distantsion ta'lif tizimi texnologiyasi va vosilalarini ishlab chiqish va o'zlashtirish" haqida so'z yuritilgan. Ushbu tadbirlarni amalga oshirish o'qitishni takomillashtirish, ya'ni o'quv jarayoniga pedagogik texnologiyalami keng tatbiq qilish, kompyuterli avtomatlashtirilgan o'qitish tizimini qo'llash, ta'limda yangi texnikaviy va didaktik vositalar hamda multimedya imkoniyatlaridan foydalanish, masofadan o'qitish ta'limini joriy qilish kabi o'qitishning zamonaviy texnologiyalarini qo'llash orqali bajariladi. Rivojlangan mamlakatlarda yangi pedagogik texnologiya asta-sekinlik bilan shakllanib, O'zbekiston Respublikasiga ham kirib kela boshlagan. Yangi pedagogik texnologiya dars jarayonida talabalarni mustaqil fikrash, erkin faoliyat yuritishga da'vat etadi.

«Development of science» international conference

So'nggi yillarda Respublikamizning taniqli pedagog olim va o'qituvchilari tomonidan o'quvjarayoniga pedagogik texnologiyalami joriy etish bo'yicha samarali izlanishlar olib borilmoqda. Pedagogik texnologiya tushunchasi ilmiy maqolalar, davriy nashrlar, anjumanlardagi mavzu va hisobotlarda ham o'z aksini topmoqda. Jumladan, respublikamiz olimlari R.X.Jorayev, A.P.Parpiev, N.X.Saydahmedov, U.N.Nishonaliev, L.Farberman, L.V.Golish, U.X.Tolipovlar hamda Rossiya pedagog olimlaridan V.P. Bezpalko, M.V.Klarin, V.M.Monaxov, P.I.Pidkasistiyalar, shuningdek, qozog'istonlik olimlaridan M.J.Aristanov, J.S.Xaydarov va boshqalar o'z ilmiy tadqiqotlarida "pedagogik texnologiya" tushunchasining mohiyatini va ahamiyatini ochib berishga harakat qilganlar. Hozirgi kunda pedagogika adabiyotlari, ta'lif muammolariga oid ma'ruzalar va rasmiy hujjatlarda "yangi pedagogik texnologiya", "ilg'or pedagogik texnologiya", "zamonaviy pedagogik texnologiya", "o'qitish texnologiyasi", "ta'lif texnologiyasi" kabi iboralar keng qo'llanmoqda. Ammo ushbu tushunchalar hali ham bir qolipa tushirilmagan va entsiklopidiyalarda izohlanganicha yo'q. Bu iboralar mazmunining yagona lalqini ishlab chiqilmagan va shuning uchun ularning birbiridan farqlanuvchi ko'pgina ta'riflari mayjud.

V.Guzevning ta'kidlashicha. an'anaviy uslubda ta'lif maqsadlari dastur talablariga muvofiq holda noaniq, ya'ni ta'lif oluvchilarning "o'zlashtirish" tushunchasi qobig'iga o'ralgan noaniq tasavvur bilan tavsiflanadi. Ko'proq yutuqlarga erishgan o'qituvchilarning ish tajribalarini umumlashtirish asosida ta'lif jarayonlari tashkil etiladi. Har bir aniq vaziyat uchun mana shu o'qituvchilarning pedagogik faoliyati namuna sifatida ko'rsatiladi. Ammo bir qator olimlar ta'lifning alohida uslubiyotlari davri o'tganligi va har qanday ilg'or pedagoglar tajribalarini umumlashtirish tizimli va maqsadga yo'naltirilgan, samarali ta'lifni qurish imkonini bermasligini ta'kidlamoqdalar. Hozirgi kunda ko'pgina mutavassislar an'anaviy pedagogikani tanqid qilgan holda o'qitishda haligacha umumiyl tushunchalar, qoida va qonuniyatlar o'rganiladigan yondashuv ustivorligini ta'kidlamoqdalar. O'quvchilarning real dunyo ob'ektlari bilan ishlashi hajm va mazmun jihatidan juda kam.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Interfaol pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etilgan darslarning afzalliklari shundan iboratki, bunday darslar tizimi tafakkurni charxlaydigan, Vatanga cheksiz muhabbat, sadoqatni, fuqarolik axloqi va demokratik madaniyatni shakllantiruvchi fan asosi bo'lib xizmat qiladi. Fanlarni o'qitishda —Guruhal bilan ishlash||, —Munozara||, —Muammoli o'qitish||, —Aqliy hujum|| kabi metodlar, shuningdek jadvallar bilan ishlash, mustaqil fikrni ifodalaydigan yozma ishlar, insholar yozish o'quvchilar faolligini oshiradi.

Bu metodlar asosida olib borilgan ana shunday darslar vaqt tejamkorligi bilan birga, yangi bilimlarni o'quvchiga yetkazib beradi, shuning bilan birga bolani o'ylantiradigan, chuqur mushohadaga undaydigan, butun diqqat e'tiborini o'ziga jalb qila oladigan, muammoli vaziyatlar, bahs-tortishuvlarda to'g'ri xulosalar bilan vaziyatdan chiroyli chiqib keta oladigan va olgan bilimlarini boshqa mavzular bilan bog'lab, umumlashtiradigan sharoitga ega bo'ladi.

Hozirgi davr ta'lif taraqqiyoti yangi yo_nalish – innovatsion pedagogikani maydonga olib chiqdi. "Innovatsion pedagogika" termini va unga xos bo_igan tadqiqotlar G_arbiy Yevropa va AQShda 60-yillarda paydo bo_ldi. Yangilik kiritishning so'tsial-psixologik aspekti

«Development of science» international conference

amerikalik innovatik E.Rodgers tomonidan ishlab chiqilgan. U yangilik kiritish jarayoni qatnashchilarining toifa(tip)lari tasnifini, uning yangilikka boʻlgan munosabatini, uni idrok qilishga shayligini tadqiq etadi.

Pedagogik texnologiya — taʼlim va tarbiya jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qoʼlash, texnologik yondashuv asosida taʼlim va tarbiya jarayonining samaraðorligini oshirish muammolarini oʼrganadi. Texnologiya soʼzining lugʼaviy maʼnosiga toʼxtalib oʼtadigan boʼlsak, ushbu soʼz yunonchadan olingan boʼlib, ||tehnos||-mahorat, sanʼat ||logos|| -taʼlimot, fan maʼnolarini anglatadi. Bundan kelib chiqadiki, texnologiya soʼzi boshqa terminlarga qoʼshilib, ana shu sohani rivojlantirish, mahoratini oshirish vazifalarini bajaradi. Umumiy qilib aytganda, texnologiya sifat jihatdan yangi masalalarni yechish uchun taʼlim evolutsiyasi bosqichini tayyorlagan obyektiv jarayondir. Yangi texnologiyalar katta taʼlim imkoniyatlarini ochdi. Roʼy berayotgan sifat oʼzgarishlar shuni koʼrsatadiki, odat boʼlgan tushuntirishda —oʼrgatish|| jarayonlari oʼqituvchilarning kasbiy imkoniyatlari chegarasidan tashqari chiqib keta boshladi. Vujudga kelgan yangi texnik, axborot, bosma, eshitish va koʼrgazma vositalari oʼziga xos tarzda yangi metodikalar bilan taʼlim jarayoniga koʼpgina yangitiklar kiritib, uning ajratilmas qismi boʼlib qolmoqda. Biroq, pedagogik texnologik jarayonning oʼziga xosligi, uning anʼanaviy shakllaridan ustuvorligi va hozirgi zamon taʼlimi muammolari real yechish usullari hali toʼla oʼrganilmagan. Bu haqda chet ellik va oʼzbek avtorlari koʼp yozmoqdalar. Lekin barchalari pedagogik texnologiyalar kelajakda ustuvor oʼringa ega boʼlishiga ishonadilar. Hozirda taʼlim texnologiyasi yordamchi vosita boʼlib qoʼlmay balki, oʼquv jarayonining rivojlanishida katta rol oʼynab, uning tashkiliy shakllari, metodlari, mazmunini oʼzgartiradigan yangi sistema deb tushunilmoqda. Bu esa, oʼz navbatida, oʼqituvchi va oʼquvchining pedagogik tafakkuriga oʼz taʼsirini koʼrsatmoqda. Texnologiyani bunday tavsif qilish taʼlim jarayonidagi barcha tuzuvchilar orasidagi uzviy bogʼlanishning muhimligini, pedagog va oʼquvchining oʼzaro hamkorligini koʼrsatadi. Oʼquvchi passiv taʼlim obyektiдан faol shaxs taʼlim va tarbiya subyektiga aylanadi va aktiv subyekt sifatida oʼqituvchi bilan bu jarayonda qatnashadi, mustaqil bilim olishga intiladi.

Innovatsion usullarda dars oʼtish jarayonini, yaʼni zamonaviy pedagogik texnologiyalarni boshlangʼich taʼlim davridan boshlab tashkillashtirish taʼlim tizimida yuqori samara beradi. Bu degani, boshlangʼich taʼlim umumiy oʼrta taʼlimning poydevori hisoblanadi. Ana shu poydevorni mustahkam tarzda bunyod etish kelgusi davrlardagi taʼlim jarayonlarining oʼtilishida ham qulayli yaratgan boʼladi. Oʼz-oʼzidan kelib chiqadiki, boshlangʼich taʼlimdan boshlab tashkil etilgan pedagogik texnologiyalar taʼlimning keyingi davrlarida tashkil etilishida birinchi bosqich vazifasini oʼtaydi.

Talabalarning bilishga boʼlgan qiziqishi shakllanishining muhim shartlaridan bin hissiy vaziyat, bilishga boʼlgan ehtiyoj va ongli fikrlashni rivojlantirishni yaratish boʼlishi ham mumkin. Talabalarning bilish faoliyatini tuzilmasiga faollik kiradi, yaʼni bu shunday ish faoliyatiki, unda bilish faoliyatini jonlantiradigan intellektual, irodaviy, hissiy jarayonlar birgalikda namoyon boʼladi. Jonli bilish faoliyati uchun, bilimga boʼlgan har tomonlama, chuqur qiziqish, muayyan kuch sarf qilinishi, diqqat, belgilangan maqsadga erishish uchun zarur boʼlgan aqliy va jismoniy kuchlar qaratilgan boʼlishi lozim. Bilish faolligi individual boʼladi, u shaxsning tugʼma qobiʼiyati emas, balki uning xatti-harakatlari jarayonida shakllanadi.

Talabalarning jonli bilish faoliyati uchun quyidagilar xosdir:

- bilimga va oʼquv maqsadlariga boʼlgan chuqur, har tomonlama qiziqish;
 - aqliy, jismoniy va intellektual kuchlami faol namoyon qilish;
- diqqat, xotira, iroda va boshqa ruhiy sifatlami toʼplash. Bilish faolligi jarayonida quyidagi 4 sath ajratiladi:

«Development of science» international conference

- reproduktiv faollik. Bunda —tayyor bilimlar||ni egallahsga tayyorlik, qizg_in qayta ishlash faoliyati kabilar amal qiladi;
- applikativ faollik — unga qizg_in tanlov-yaratish faoliyatiga tayyorlik xarakterlidir;
- izohlashdagi faollik — ma'no-mazmunni qizg_in izohlash, tushuntirish va ochib berishga tayyorlik;
- produktiv (samarali) faollik — unga yangilikni qizg_in ijod qilishga tayyorlik xarakterlidir.

Bilish faolligi rivojlanishi bir necha bosqichlami o_z ichiga oladi:

- mustaqil xatti-harakatlarga intilishda namoyon bo'ladigan amaliy faoliyatdagi faollik;
- o_rganilayotgan hodisalaming mohiyati va tamoyillarini qo'lga kiritishdagi intilish;
- ijodiy faollik oliy bosqich bolib, u sabab-oqibat bogilanishidan, ijodiy fikrlaming haqqoniyligiga, uning hayotiy va bilish qimmatiga ishonch hosil qilishdan tarkib topadi.

Pedagogika va psixologiyaga oid adabiyotlar tahlili shunday xulosa qilishga izn beradi: o_qitishda bilish faoliyatini jonlantirish deganda tom ma'noda fikrlash ishining faolligi tushuniladi. Fikrlash faolligi bilish faoliyatida maqsadga muvofiq analiz va sintezda, o_quv materiallarini konkretlashtirish va bir tizimga keltirishda, induksiya va deduksiyani qo_llashda, bilimlar tizimini egallahda, dunyoqarash hamda tasavvurlar va tushunchalarni ishlab chiqishda namoyon bo_ladi.

Talabalarning ijodiy faolligi rivojlanishi shaxsning o_iganilayotgan narsa va hodisalar mohiyatiga chuqur kirib borishga intilish va bilish faoliyatiga yangilik va ijodiylik unsurlarini olib kira olishi qobiliyati bilan xarakterlanadi. Bu tushunchalar bir-birini to_idiradi. Chunki mustaqil harakatlaming o_zidayoq shaxsning faolligi namoyon bo_ladi, aksincha, faollik ko_pinchha mustaqil harakatlami taqozo qiladi. Bilish mustaqilligi quyidagi belgilaiga ega:

- mustaqil fikrlay olish va unga intilish;
- yangi vaziyatlarda moljalni ola bilishsa yoki yangi vazifalami yechishga o'z yondashuvini topa bilish qobiliyati;
- o_zlashtirilayotgan bilimlami nafaqat tushunishni istash, balki uni qo'lga kiritish usullarini topish;
- boshqa ishlami baholashda tanqidiy yondashuv;

XULOSA

B.P. Yesipov mustaqil ishlami bilimlami izlab topish, malaka va ko_nikmalami mustahkamlash, bilimlardan yangi sharoitlarda foydalana olish hamda bilimlami amaliy qo_llash kabi didaktik vazifalar bilan bog`laydi. Xulosa qilib aytganda o'quv jarayonida pedagogik texnologiyalardan foydalanish ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Ushbu maqsadni ro_yobga chiqarish quyidagi vazifalarni hal etishni nazarda tutadi:

- 1) O'zbekiston Respublikasining —Ta'lim to`g`risida||gi qonuniga muvofiq ta'lim tizimini isloh qilish, davlat va nodavlat ta'lim muassasalari hamda kadrlar tayyorlash sohasida raqobat muhitini shakllantirish negizida ta'lim tizimini yagona o `quv ishlab chiqarish majmui sifatida izchil rivojlanirishni ta'minlash;
- ta'lim va kadrlar tayyorlash tizimini jamiyatda amalga oshirilayotgan yangilanish, rivojlangan, demokratik-huquqiy davlat qurilishi jarayonlariga moslash;

«Development of science» international conference

- 1) kadrlar tayyorlash tizimi muassasalarini yuqori malakali mutaxassislar bilan ta'minlash, pedagogik faoliyatning tashkiliy va ijtimoiy maqomini ko'tarish;
- 2) kadrlar tayyorlash tizimini hozirgi talablar doirasida qayta qurish;
- 3) ta'lim oluvchilarni ma'naviy-ahloqiy tarbiyalashning samarali uslublarini ishlab chiqish va joriy etish;
- 4) tizimni attestatsiya va akkreditatsiya qilishning yagona metodikasini joriy qilish;
- 5) normativ va moddiy - texnika axborot bazasini yaratish;
- 6) ta'lim, fan va ishlab chiqarishning integratsiyasini ta'minlash;
- 7) tizimga byudjetdan tashqari investitsiyalarni jalb qilish;
- 8) kadrlar tayyorlash sohasida o'zaro manfaatli xalqaro hamkorlikni rivojlantirish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. J.Yo'idoshev, S.Usmonov, —Pedagogik texnologiya asoslari||, T., 2004.
2. J.Yo'idoshev, —Ta'lim yangilanish yo'lida||, T., 2000. 3. Ptuyukov V.Yu., —Osnov pedagogicheskoy texnologii||, M., 1999.
- 4.Qodirova, M. (2020). Voyaga yetmagan o'smirlar xulq atvorini shakllantirishda olib boriladigan ishlar mazmuni. Arxiv Nauchnyx Publikacij JSPI.
- 5.Majidov, J., & Majidova, G. (2020). SHAXS IJTIMOIY TARAQQIYOTIDA OILA MUHITINING ORNI. Arxiv Nauchnyx Publikacij JSPI. 10.Majidov, J. (2020). PSYCHOLOGICAL CRITERIA OF THE LEADER PERSONALITY. Arxiv Nauchnyx Publikacij JSPI.
- 6.Majidov, J. (2020). Социальный интеллект как совокупность способностей, обеспечивающих адаптацию личности в обществе. Arxiv Nauchnyx Publikacij JSPI.
- 7.Majidov, J. (2021). СПОРТДАГИ МУЛОҚОТ ИЖТИМОЙ ПСИХОЛОГИК ҲОДИСА СИФАТИДА. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 1(1). извлечено от <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/723>
- 8.Majidov, J. (2021). ФУТБОЛ ЖАМОАЛАРИДА ЎЗАРО МУНОСАБАТЛАР КЕЧИШИНинг АЙРИМ ҲУСУСИЯТЛАРИ. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 1(1). извлечено от <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/7244>.

Internet resurslari:

1. www.tests-tests.com
2. www.psiholog.ru
3. uzedu.uz
4. www.ziyonet.uz